

CS. TÓTH JÁNOS

A geometria nézőpontjai

Joseph Kádár alkotó évei Párizsban

és hazájában

CS. TÓTH JÁNOS (1951) Balmazújváros

Joseph Kádár következetes elszántsággal vitte végig több korszakon és stíluson átívelő művészi pályáját. Korai munkáin a való életből vett témákat, motívumokat láthatunk. Alföldi életképek, hétköznapi tárgyak, portrék, illetve csendéletek adtak számára megfesteni való témát. Mindezeket a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után készítette, amikor a Hajdúságban élt. Minden a helyén volt a tanultak szerint: perspektíva, horizont és a látvány közel a látott valósághoz. Lírai vagy drámai történések, falusi életképek egyaránt vásznára kerültek. Lovas szekerek, egyszerű parasztházak, vízpartok, emberi alakok, aktok, futóversenyzők vagy egy temetés, mind-mind megfestésre került nála. Békésen betagozódhatott volna – a még mindig szocialista realista felfogás kiszolgálásával – a hatvanas évek kortárs képzőművészetébe. Ám ő kérdéseket tett fel, kritikát fogalmazott meg, amit a politikailag befolyásolt hivatalosság nem tolerált. A geometriára épülő *Szentendre* és a *Kubista utcarészlet* című munkája a maga korában, 1962-ben és 1966-ban izgalmas vállalkozásnak tűnt, de ezeket még a túrt kategóriába se sorolták, így nem állíthatta ki. Összeomolhatott volna, de komolyan gondolta: az alkotónak egyik legfontosabb küldetése, hogy a lényeges társadalmi, morális dolgokra reflektáljon, vagy éppen provokáljon. Ezt már utólag, 1970-ben vetette papírra Párizsban.

Ugyanis 1969-ben a francia fővárosba ment, épp a krisztusi korban, 33 évesen vállalkozott mérésen arra, hogy a glóbusz művészeti centrumában mutassa meg magát a világnak. Nyelvtudás és pénz nélkül teremtett egzisztenciát. Mindennél fontosabb volt számára a végtelen alkotói szabadság. Öt év alatt a párizsi magyar művészek elfogadták, befogadták. Erről tanúskodik, hogy a Szent Jakab sugárúton lévő Ízisz Galériában együtt állított ki olyan rangos „kintiekkel”, mint Beöthy István, Hetey Katalin, Kolos-váry Zsigmond, Elkán László, Pátkai Ervin, Rozsda Endre, Schöffner Miklós, Székely Péter, Szenes Árpád és Vásárhelyi Győző. Párizsi első alkotásai főleg kollázsok voltak, hiszen a drága festékeket csak később tudta megvenni és alkalmazni. Több dokumentum maradt meg ebből az időből, például a *Tépett papírkollázs* című művét az 1970-es évek elején több alakzatban is megkomponálta. A képek mozgalmasak, frissek, és szenzibilisen hatnak ma is. Farostra kasírozott vászonképeit akrillal színezte, és filozofikus tartalmakat álmodott rájuk: *Elmulás; A jövő kulcsa; A vörös hatalma; Vörös állat* és a *Székbezárt* című művek jelzik ezt. Ironikus opusokat is alkotott, mint a *Kádár kakasa*, és nem hagyta érintetlenül a szakrális gondolatkör sem, *Útszéli Golgota* jelzésű képe tanúskodik erről. Emléket állított, illetve tisztelgett a klasszikus avantgárd nagyjai előtt: *Hommage à Dalí, Hommage à Picasso* és *Hommage à R. Magritte*. Kezdeti párizsi éveit a féktelen, minden kötöttségtől mentes kísérletezés jellemezte, amit aztán megtapasztalhattunk egész munkássága során. Azt nagyon sajnálta, hogy erről az első kinti évtizedről nem őrzött meg dokumentumokat. Nem fotózta le munkáit, nem tette el a vele kapcsolatos kritikákat, újságcikkeket, leveleket, meghívókat (kivéve az említett Ízisz Galéria kisnyomtatványát).

A családi indíttatás bonyodalmakkal volt tele. Mivel nem akart az édesapja útján haladni, két évig az atyai szót is nélkülöznie kellett. Az elvárt kertészeti tanulmányok helyett a Képzőművészeti Főiskolára jelentkezett, ahova „elsőre” fel is vették. Van itt egy misztikus szál, amely ezt az utat sugallta számára. A hajdúszoboszlói középiskolást a debreceni egyetemi sportegyesület – tehetsége okán – meghívta atletizálni tagjai közé. A testedzés mellett a felnövekvő ifjakat kulturális táplálékkal is ellátták. A futóversenyek előtt megtekintették a helyi nevezetességeket, mint Pécssett a bazilikát. Ámulatba ejtették a székesegyház freskói (Lotz Károly, Székely Bertalan, Beckeráth Mór, Andreas Károly munkái), és megfogalmazódott benne a gondolat: festő lesz. Mindez kevés lett volna önmagában, ugyanis aznap tizenháromezer forintot nyert a totón (a havi átlagbér 4-500 forint volt akkor). Ezt égi jelnek tekintette, művészeti könyveket, vásznat, olajfestéket vásárolt. Kiment a határba, és teheneket festett, négy hónap alatt autodidakta módon készült a felvételire. Intellektusa

JOSEPH KÁDÁR (1936–2019)

szempontjából nem elhanyagolható, hogy anyai ágon a családfáját a 15–16. századig lehet visszavezetni. Kálmáncsehi Sánta Márton református püspök első az ősök sorában. Édesanyja Álmosdon született, a település a magyar kultúra szempontjából kultikus hely, ugyanis a *Himnusz* költője, Kölcsey Ferenc itt töltötte gyermekkorát. A magyar történelemben is kiemelkedő esemény történt Álmosdon: 1604-ben a Habsburgok elleni szabadságharcban Bocskai István csapatai itt aratták első (s egyben döntő) győzelmüket. Később visszakerülvén Hajdúszoboszlóra, többször emlegette, hogy Álmosdon a „százévesek utcájában” szeretne majd a végső útra menni. Ugyanis ott található egy utca, ahol már majdnem tucatnyian megérték ezt a szép kort. Sajnos ez nem adatott meg számára, mert 2019 januárjában, 83 évesen távozott az élők sorából. Vélhetőleg a világvágy első áldozatai között kell számon tartanunk őt.

Térjünk azonban vissza az életutat befolyásoló „véletlenekre”! Ki gondolta volna, hogy abból a kisiskolásból – aki az osztálytársaitól különféle ellenszolgáltatásért (süteményért, almáért, néhány fillérért, érdekes gombokért) színes ceruzákat halmoz fel (több száz darabot) – egyszer majd festőművész lesz, s ezenfelül felbecsülhetetlen értékű népi kerámiákat fog gyűjteni? Átéltte a második világhéját. Sokaknak mesélte, hogy neki nem kellett háborúsdit játszania, mert szanitéc apja révén a háború végéig a magyar csapatok mellett laktak, miközben édesanyja a konyhán tevékenykedett. Tatán állóháború alakult ki. A fegyverropogás elől egy szekér alá bújt a kis Jóska gyerek, és máris a szovjetek között találta magát. Szerencsére másnap a magyarok visszafoglalták a városrészt. Apja Németországba akarta vinni a családot, de anyja meggyőzte, hogy majd megöröklik a nemesi származású Kálmánchey nagypapa vagyonát, és szépen élnek. A folytatást nem nehéz kitalálni, államosítás, vagyonvesztés. Az 1956-os forradalom idején húszéves főiskolásként magától értetődően „a pesti srácok” oldalán vett részt a harcokban. Számtalan pótolhatatlan fotót készített az eseményekről. Valóságos csoda, hogy ezeket a képeket a kétezres évek végéig meg tudta őrizni. De hogy miként tudta kivinni a filmtekercseket a magyar határon, az már örök talány marad. Néhány évvel halála előtt közkinccsé tette a becses dokumentumokat, amelyek ma a Terror Háza Múzeumban találhatóak.

Szinte hihetetlen az is, hogy a hatalom nem vette észre Czóbel Bélával való bensőséges kapcsolatát. Az ő ajánlólevelével „jelentkezett” Szenes Árpádnál Párizsban. Általuk jutott el a többi emigráns magyar alkotóhoz. De maga is mindent megtett azért, hogy bepótolja a szabad világtól való elzártság következtében felgyűlt információhiányait, vizuális lemaradásait. Ezért koncepciózus szemlélettel, kezében vázlatfüzettel végigjárta a múzeumokat, hogy elmélyedjen a kortárs európai képzőművészetben. Fegyelmezett, nagy munkabírású művész volt. Közel tízezer munkát alkotott, de egy sincs közöttük, amely pontosan megegyezne egy másikkal. A kísérletezés, a szellemi izgalom keresése jellemezte egész munkásságát. Szélesen értelmezte a grafika műfaját is: monotípiák, rézkarcok, szita- és cinknyomatok, papír-, valamint fémkollázsok, könyomatok, fametszetek, frottázsok, linómetszetek és pénzgrafikák jelzik sokoldalúságát. A fémes felületektől a rusztikus megjelenítéseken át az érzékeny, puha faktúráig mindent felfedezhetünk nála. A felhasznált anyag kémiai, valamint fizikai tulajdonságait egyaránt figyelembe vette. Az egyik fémkollázsának ezt a címet adta: *Picasso levele Czóbelnek*. Személyesen is találkozott Picassóval, akinek minden fenntartás nélkül tisztelte művészetét. Ezt mutatja, hogy linómetszetet, monotípiá-sorozatot, valamint pénzgrafikát alkotott emlékére, sőt, többször alkalmazta munkáin a bika motívumát is. József Attila költészete és Bartók Béla zenei alkotásai ugyanúgy megihlették, mint Van Gogh festményei vagy Le Corbusier szellemisége. Egy egész szitanyomat-sorozatot, valamint egyedi emlékpénzeket szentelt a bartóki zene inspirációjára. Néhány alkotáson feltűnik a zeneóriás árnyékszerű finomsággal megalkotott arcéle, amelyre mértani alakzatokat, a violinkulcsra távolról emlékeztető formákat nyomtatott. Csupa vilódzás, csupa mozgalmasság minden kép, de egyben tökéletes a harmónia is. Máskor a megírt zenemű kottájára helyez el sötét színekkel amorf alakzatot, zongorabillentyűt, metronómot idéző formákat. Megfigyelhető, hogy a szabálytalanul pulzáló köröket, pontokat mindenütt alkalmazza, így teremtve meg a bartóki miliőt az 1981-ben Párizsban készült szitákon. Az említett két művészóriás mellett sorozatot szánt Le Corbusier-nek és a békéscsabai származású Pátkai Ervinnek is.

Szintén ezzel a technikával még a francia fővárosban alkotta magyar mesterének, Kassák Lajosnak emlékére komponált grafikáit 1987-ben. Ezen a sorozatán a sík-konstruktív vonalháló idézi a nagy elődöt. Spirálszerű, köríves, a tévéképernyő monoszkrétjét idéző pontgörgeteggel fogja össze a képet, és mintegy szemléltetve önnönmagát, egy vonalszálon kapcsolódik – kis négyzettel –

a tételhez. Itt már lényegében a későbbiekben rá jellemző akrilképek előtanulmányaival találkozunk, valódi geometrikus kompozíciókat hozva létre.

Egy különösen fontos szegmense munkásságának a térgrafika. Ezeket mind Párizsban készítette a hetvenes évek második felében. Laure Poursin, a Georges Pompidou Központ művészettörténésze írja: „két síklap van egymás mögé helyezve, kölcsönös összefüggést mutatva, azon kis ablakon át, mely az első lapba van vágva, melyen a tér átértékelődik a művön belül és körülötte. A tér nincs jelezve, de jelen van. A helye nem véletlen a műben, hanem a lényege. A tér a mű teljes része.” Vagyis nem egy sajátos dobozolásról van szó, sokkal inkább a tér dimenziójának kutatásáról. A egyes technikával komponált térgrafikákon a kivágott körök hátterét főleg vörös színnel festette meg. Az előlapon körkeret segíti a térbeliség érzetének megteremtését, és mértani formák, geometrikus struktúrák egyensúlyozzák ki a képet, megteremtve a befejezettség érzetét. Sokféle szögből meg lehet nézni ezeket a műveket, amelyek a síkból a térbe nyílnak.

Joseph Kádár többször elmondta, milyen komoly alkotói hevülettel látott a komponáláshoz a xerox, a fénymásoló megjelenésekor. Művészi habitusát, fantáziáját mindig izgatta a fény, ami misztikus, változó formában jelent meg szeme előtt. Provokálta a gépet, a programtól eltérő működést, illetve hirtelen, szabálytalan megállást idézve elő. Tudatosan kereste a gyűrött, háromdimenzióssá váló lapokat, így hozva létre olyan műveket, amelyeket reliefeknek nevezett. Ezzel a módszerrel a papír mellett plexit, vásznat vagy celluloidot tett a fénymásolóba. A gyűröttnek nevezett képeivel élen járt a képzőművészek között Párizsban. Christian Rigal írja az 1992-ben kiadott katalógusa előszavában: „Kádárnak van egy olyan fénymásoló gépe, amelyikkel rendszeresen létre tudja hozni a gyűréseit (melyeket más fénymásoló géppel nem, sőt, még az övével teljesen megegyezővel sem lehet előállítani). Ezzel az eljárással Kádár a harmadik dimenziót is beemelte az elektronikus művek elidegeníthetetlen tulajdonságai közé, s egyben tovább növelte az elektrografikus művészet kreatív teljesítőképeségének a határát.” A létrehozott alkotások a festőelődökről is szólnak, mint *Hommage à Csontváry*; *Hommage à Leonardo*. Elektrografikáin megjelennek az általa *dualista* felfogásának nevezett stílusnak az első nyomai, illetve a homorú-domború formák képbe komponálásai, amelyek később is feltűnnek alkotásain. *Le Dualisme*, valamint a *Domború prognosztikai forma*, illetve *Homorú prognosztikai forma* címet viselő munkái Párizsban készültek a kilencvenes évek elején.

Nem túlzás megállapítani, hogy a többi, periferikusnak mondott műfajban világelső volt. Post-mail alkotásai komoly személyiségekkel történt levelezésiből erednek, vagy akiket megcélzott eredeti lapjaival, maguk is fontos alakjai a művészettörténetnek. Az volt a hitvallása, hogy „a post-mail felhasználja a klasszikus mail-art tapasztalatait, de más irányban keresi a kiteljesedést. Továbbra is igénybe veszi a posta közvetítő szolgáltatását, a művek célirányos közvetítését, de nem literális tartalmú, nem szöveges üzenetet óhajt valakihez eljuttatni, nem a személyes kapcsolatteremtés vagy kapcsolatfenntartás a célja, hanem a fedetlen tartón látható képzőművészeti művek (többnyire nonfiguratívok) postai küldeménykénti közvetítése.” Ami létrejön, az egy folytonos, véget nem érő, mobil kiállítás. Úgy gondolta, ez nem lebecsülendő a vizuális nevelés szempontjából. Azt is küldetésének érezte, hogy biztassa a múzeumokat az ilyen műfajú alkotások vásárlására. A postázáshoz odaillesztő bélyegeket tervezett saját alkotása, néha önarcképe felhasználásával. Az egyedi műfajok keretében könyvobjektet, művészkönyvet is konstruált szép számban. A tárgyinstallációi esetében nem azt tartott a fontosnak, hogy kinevezünk egy tárgyat műalkotásnak, hanem azt, hogy a művész a tárgy anyagi lényegét megtartva színekkel változtassa meg, fokozza fel annak esztétikai hatását. Kiemelkedik ebből a szegmensből a *Képirógép*; *Az elnök képirója* címet hordozó *recup'art* műalkotása.

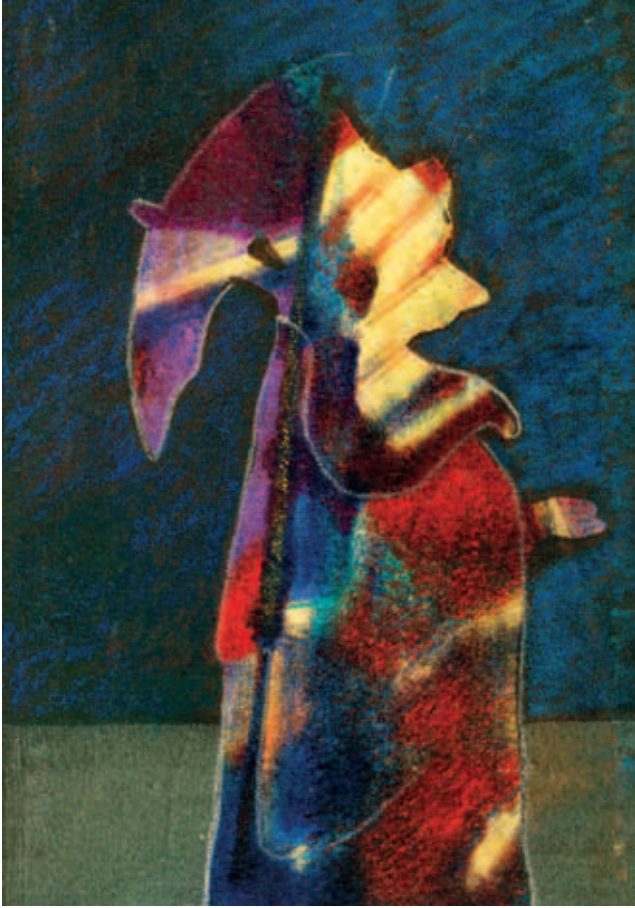
*Dualizmus*nak nevezte el a figuratív és nonfiguratív formákat egy kompozícióban szerepeltető megoldást. Stílussteremtő volt ebben is. Reménykedett, hogy az ezredforduló után a közönség visszatér a kiállítótermekbe az ilyen felfogású képek által. Művek egész sorát alkotta meg így a két-ezres években. Fotókat felhasználva ismert műtörténeti alkotásokból hozott létre kollázsokat vagy festett képeket. Egyfelől a geometrikus alakzat adja a kép domináns részét, másfelől abban helyezi el, többnyire az aranymetszéspontban, a realista tételt. Legtöbbet megjelenített alakja Krisztus a keresztfán, amelyet bizarr képzettársításokra utaló kontextusokba helyezve festette meg vagy applikált mértani közegekbe. Az eltelt nagyjából húsz év sajnos nem igazolta vissza ezt az elgondolását, de a stílusok ötvözése számos remek Kádár-munkát eredményezett.

*Horizontalizmus*nak keresztelte el azt a műformát, amelyben a vízszintes szisztematikusan uralja a képmezőt. Olyan ősi tartományok idéződnek meg a horizontális rétegekben, mint a föld, a víz, az ég, amelyeket mi, nézők is apperceptálunk. Ő azonban többet gondolt erről, mert ezt írja egyedi felfogásáról: „a horizontalizmus szellemében létrejött művek statikus hatásúak, az irreális széles formák folyamatosságot, tér-élményt hordoznak”. Az ilyen képei Párizsban készültek 1997–98 között. Festett faplasztikáit is Franciaországban készítette az ezt megelőző időszakban. Egyedi formákat álmódott meg fantáziája. Eleven színeket: vöröset, kéket, sárgát használt leginkább. Művészi szintű volt fotózása is. Nem véletlen, hogy a szentpétervári Állami Fotográfiai Múzeum száz fényképét megvásárolta, amit Indiában, Izraelben és a világ más országaiban rögzített. Pótolhatatlan ereklye a kortárs alkotótársakról készített portréinak sora. Antoni Tàpies, Erdély Miklós, Lucien Hervé, Szenes Árpád, Nicolas Schöffer, Vera Molnár vagy Victor Vasarely egyaránt lencséje elé állt.

Munkásságának komoly értéke, hogy számos dologban elsőként alkalmazta a modern technika eszközeit művészi üzeneteinek kifejtésére, például a számítógépet. A magyar képzőművészek még leginkább ecsettel festettek, amikor ő már használta a digitális megoldásokat. Az volt a meggyőződése, művészi hitvallása, hogy: „a 20. és 21. század elsősorban a tudomány és a technika százada, a képzőművészeknek is lépést kell tartania a változással, ha része akar lenni a jövő kultúrájának. A művész a változó kor része, érzékenységgel reagálnia kell arra.” A legutóbbi két évtizedben, amit már többnyire Magyarországon töltött, a sík-tér-idő kontextusát elemezte. Ennek keretében a homorú és domború formák analízisének, a két megjelenés egymás melletti szerepeltetésének viszonylata töltötte ki művészi tevékenységének vizsgálódásait. Tiltakozott az ellen, ha képein a műtetszek „motívumokat” véltek meglátni. Az általa szerkesztett geometrikus alkotásokat a Bolyai-féle matematikához és Einstein számításainak bonyolult rendszeréhez társította: *Elmélet – Gyakorlat; Hommage à Einstein* című akrilképei ilyen szellemben fogalmazódtak meg. Komoly időszakot szánt, gazdag sorozat lett belőle, az ellipsoid (térellipszis) vizuális megjelenítésének képi variálására. Minden mozog az univerzumban, vallotta, és saját művészi érzékelésével erre reagált kompozícióival. Feszés, dinamikus fogalmazással kiszámítottan szerkesztett életművet hozott létre. Talányos, mert nem beszélt róla, hogy absztrakt kompozíciói miként kapcsolódnak a megélt világhoz, a megtapasztalt valósághoz. Nem a természetben lévő előkép, hanem az alkotói szellem eredményeként keletkeztek művei. Manapság a galloknál vagy az itthon zajló aukciókon egyre nagyobb a népszerűsége. A földgolyó fontos múzeumi vásároltak munkáiból. Így, Franciaországban 10, Belgiumban 3, az USA-ban 2, míg Braziliában, Olaszországban, Oroszországban, Venezuelában és Mexikóban 1-1 alkotása található közgyűjteményben. Itthon a Szépművészeti, a Déri, a Janus Pannonius Múzeum, valamint még tizennégy hasonló intézmény tudhat magáénak Joseph Kádár-képet. Háromezer munkát hagyott a hajdúszoboszlói Bocskai Múzeumra, ahol állandó kiállításon lehet megtekinteni kompozícióit, illetve más magyar alkotók adományozott geometrikus képeit (Aknay János, Bak Imre, Deim, Pál, Fajó János, Gyarmathy Tihámér, Kassák Lajos, Korniss Dezső, Victor Vasarely...). Ezenfelül unikális néprajzi tárgyakat is ajándékozott ugyanennek az intézménynek. Magyarországon öt múzeumot alapított, és folyóiratain keresztül kapcsolatban állt a világ több mint kétszáz alkotójával.

Mindamellott, hogy állandóan kísérletező, megújuló művész volt, önzetlen, integráló személyisége mindent megtett a magyar geometrikus alkotók elismertetéséért. A Bocskai Múzeum 2020-ban, tehát az alkotó halála után egy évvel jelentette meg az életművet közel ezer képben bemutató, 320 oldalas reprezentatív kötetét *Joseph Kádár / Le K'dar, magyar művész Párizsból* címmel. A világ fontos múzeumi kaptak a kiadványból, amelyek válogatott, felsőfokú jelzőkkel köszönték meg az ajándékot. Már csak az maradt hátra, hogy a magyar képzőművészeti szakma is méltó módon kezelje és az őt megillető magaslatra helyezze ezt a kétségtelenül unikális, szerteágazóan gazdag, neoavantgárd elkötelezettségű, mégis klasszicizáló hajlamú, nagyívű képzőművészeti teljesítményt.

JOSEPH KÁDÁR, Kádár kakasa, 1972, akril, vászon kasírozva; Milői Vénusz, 1992, elektrografika; A jövő kulcsa, 1973, akril, vászon kasírozva

JOSEPH KÁDÁR, Humanité, 1987, livre-objet

JOSEPH KADAR, Art Electrographie, 1987, tirage unique, relief; Art Electrographie, 1989, tirage unique, relief

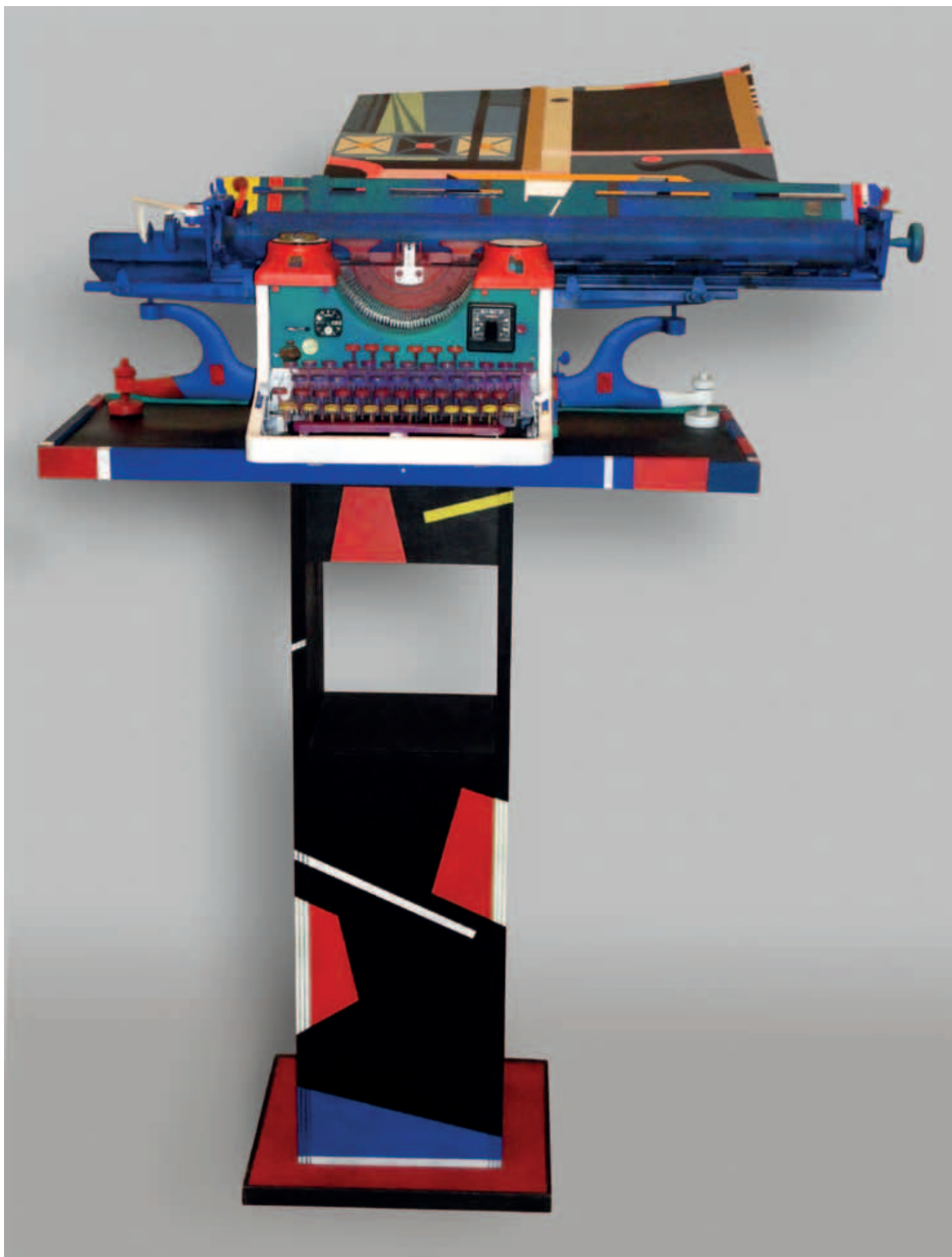

JOSEPH KÁDÁR, Hindu táncosnő, 1984, tépett papírkollázs; Hommage à Van Gogh, 1990, tépett papírkollázs (túloidolon)

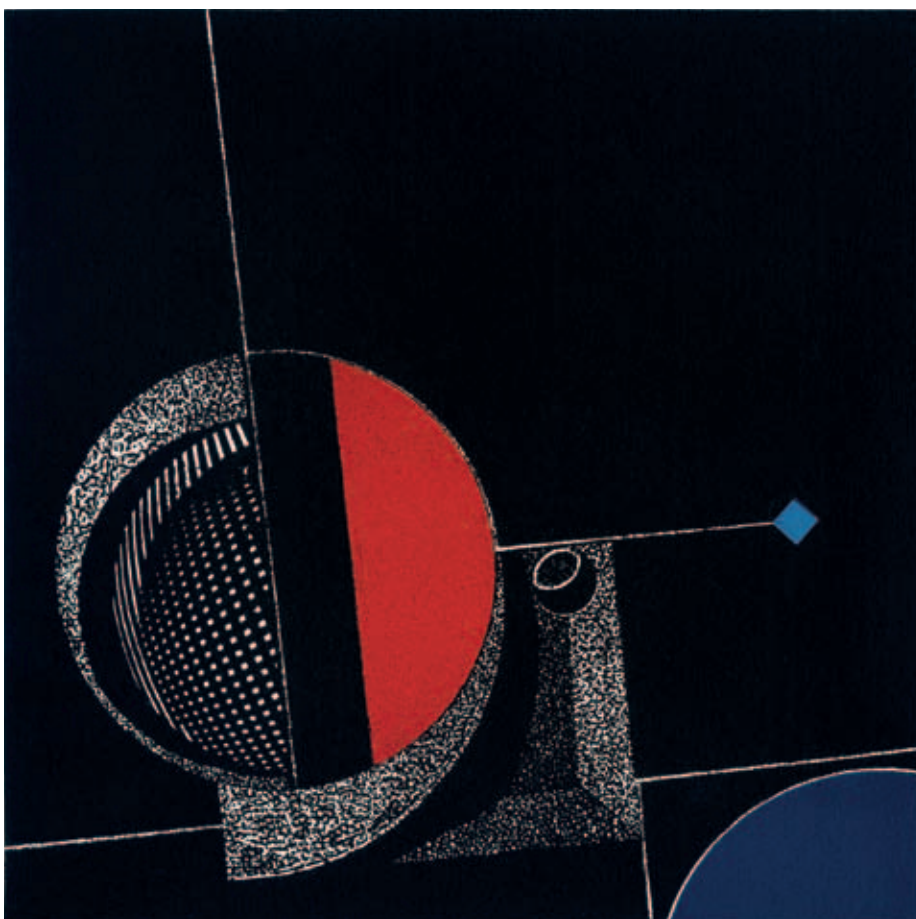

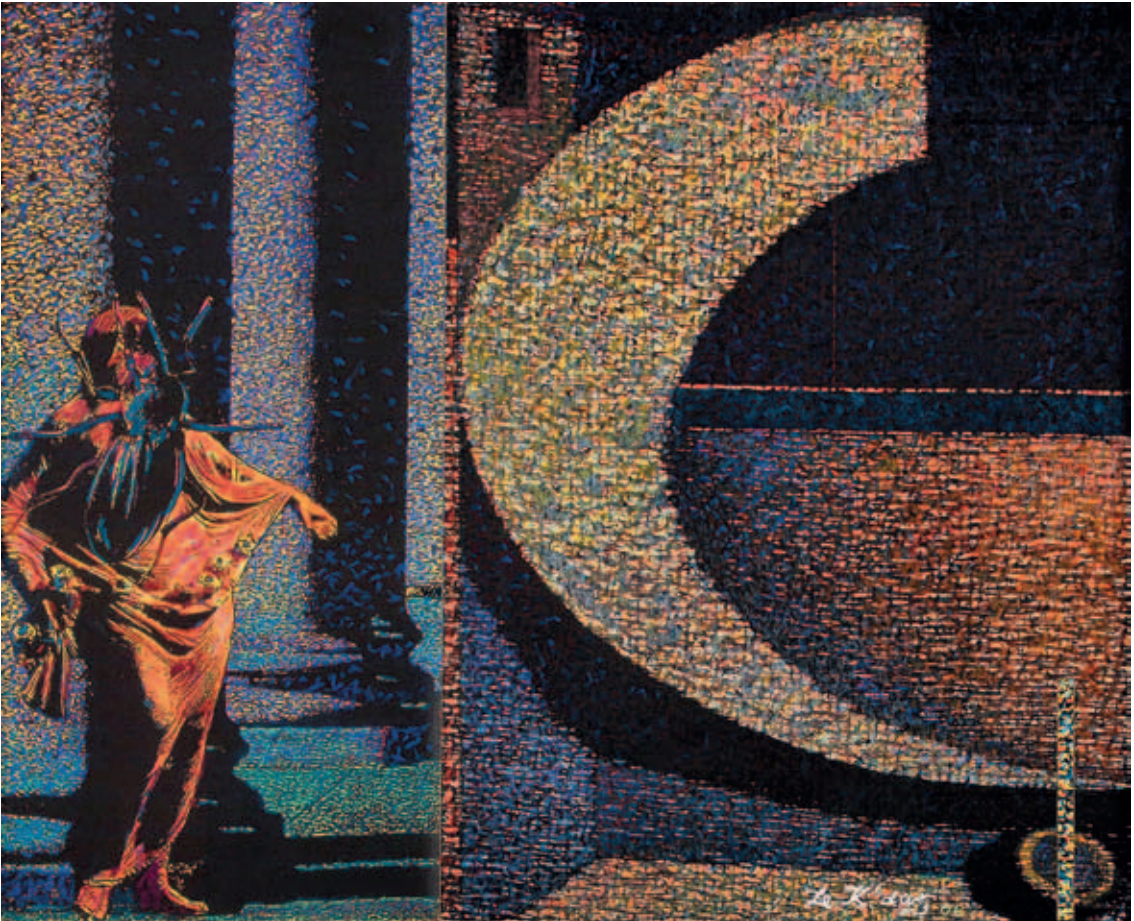

JOSEPH KÁDÁR, Picasso levele Czóbelnek, 1986, fémkollázs

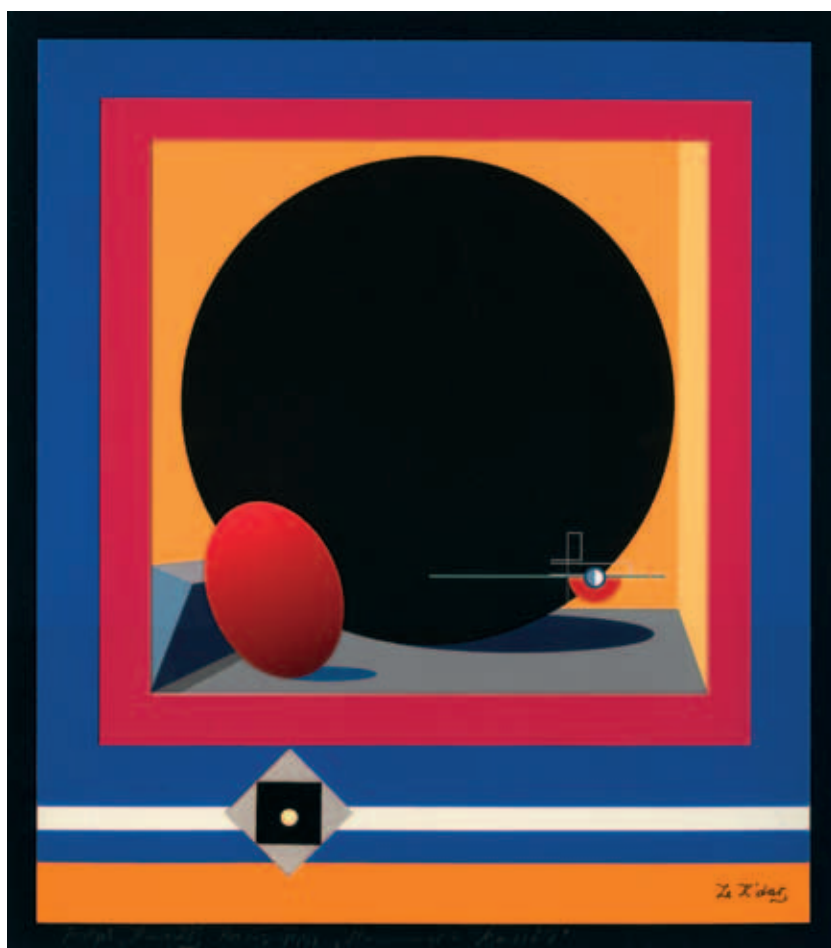
◀ JOSEPH KÁDÁR, Az elnök képírója, 1991, recup'art

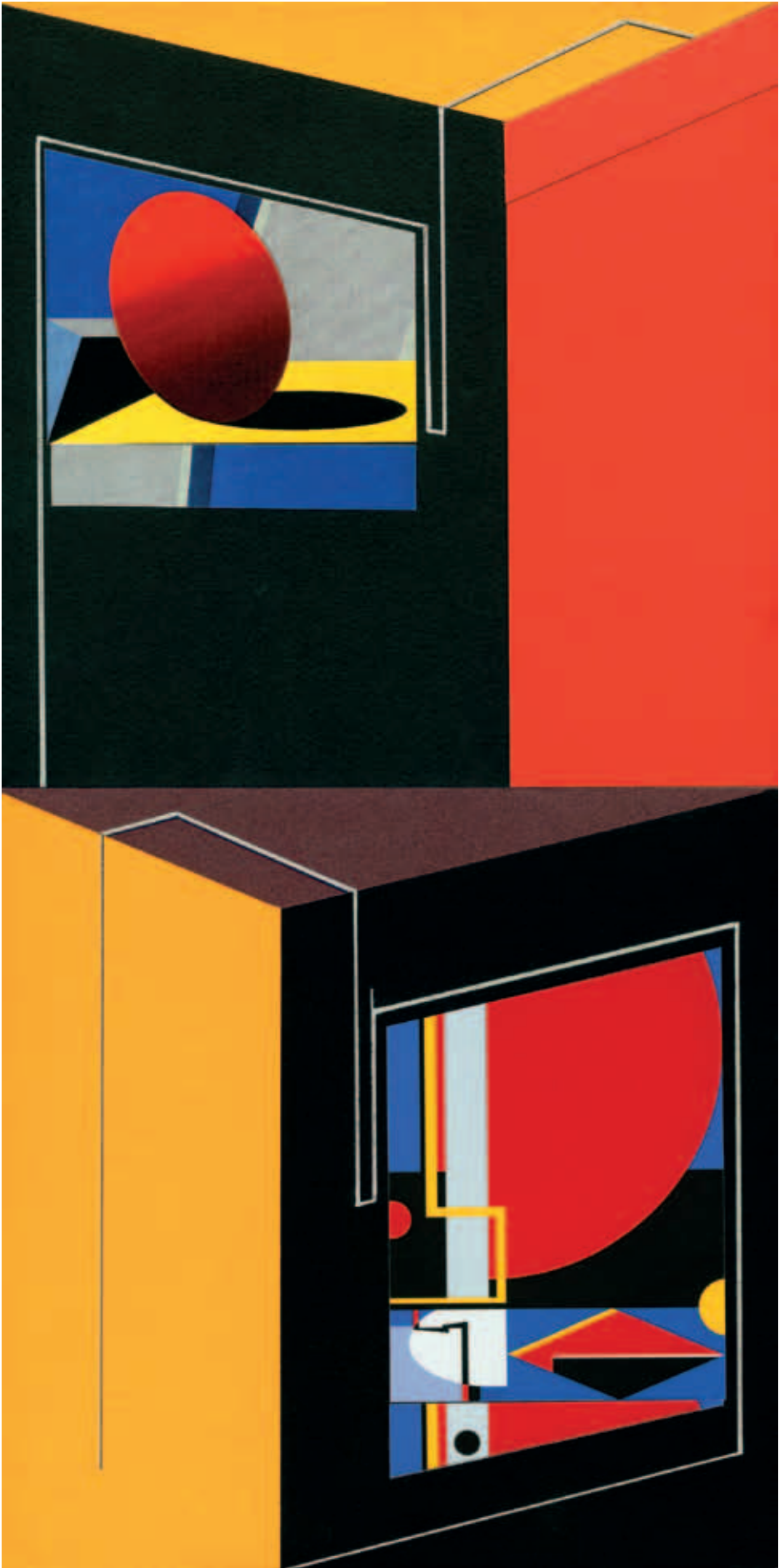

**JOSEPH KÁDÁR, Le Dualisme (figurativ-nonfigurativ) 1., 1991, kézzel színezett kollázs;
Le Dualisme (figurativ-nonfigurativ) 2., 1991, kézzel színezett kollázs**

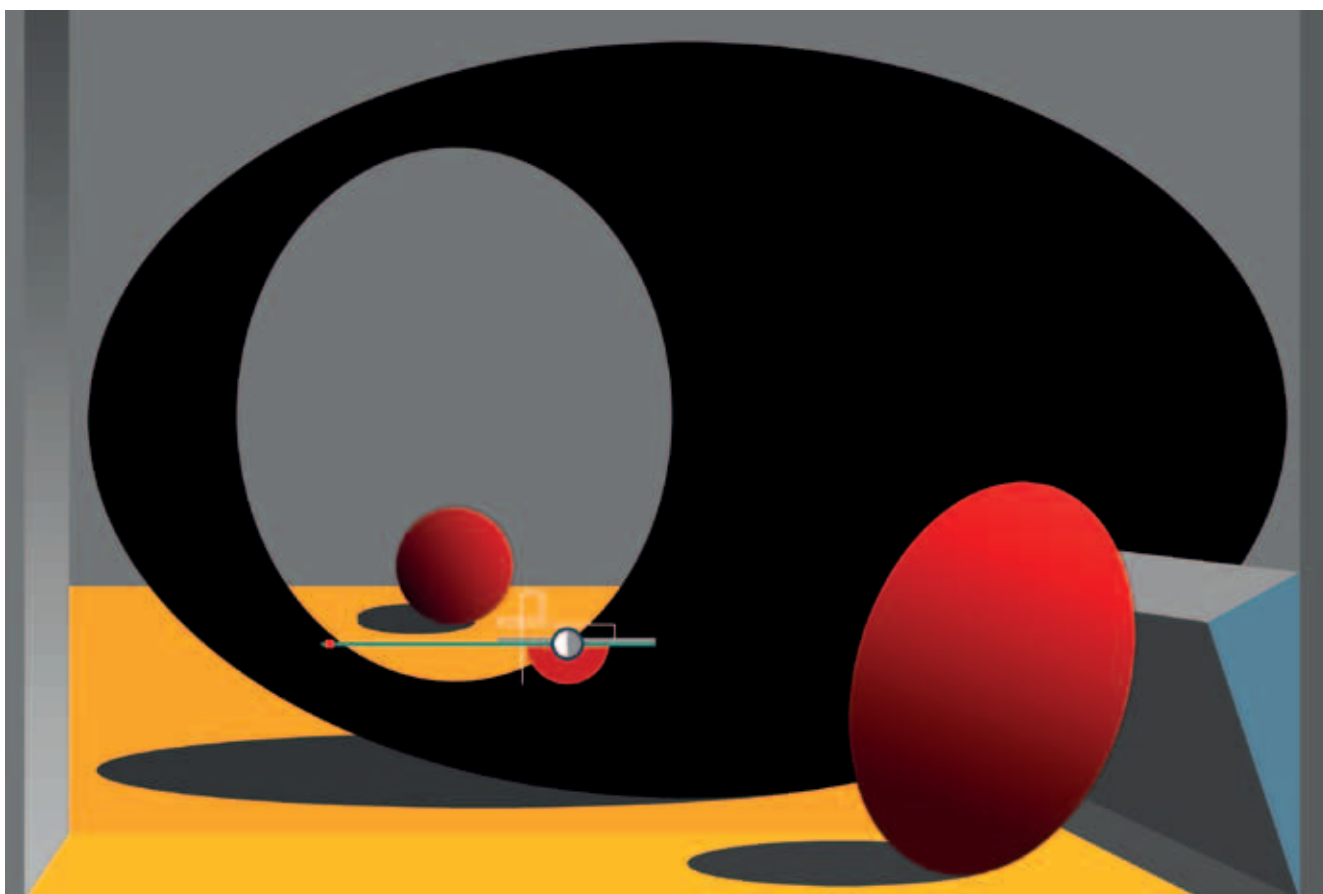
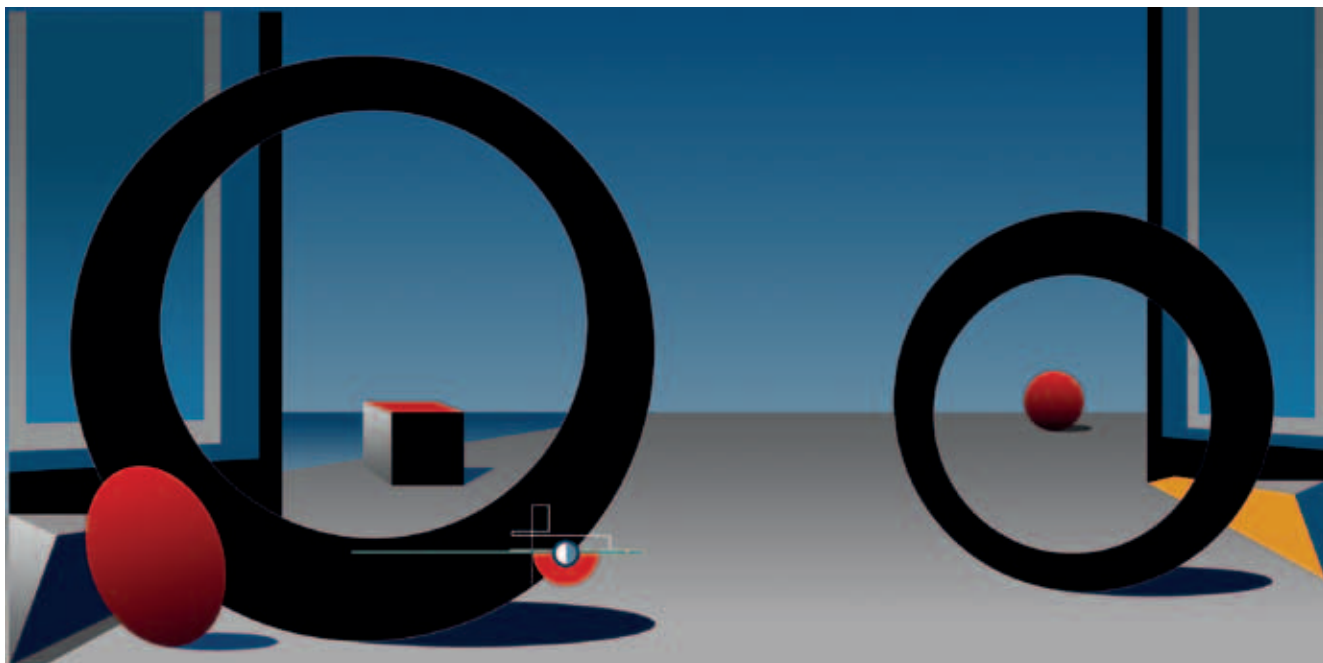
JOSEPH KÁDÁR, Hommage à Kassák, 1999, papírkollázs; Puskás Öcsi (realizmus-térgeometria), 2009, akril, vászon

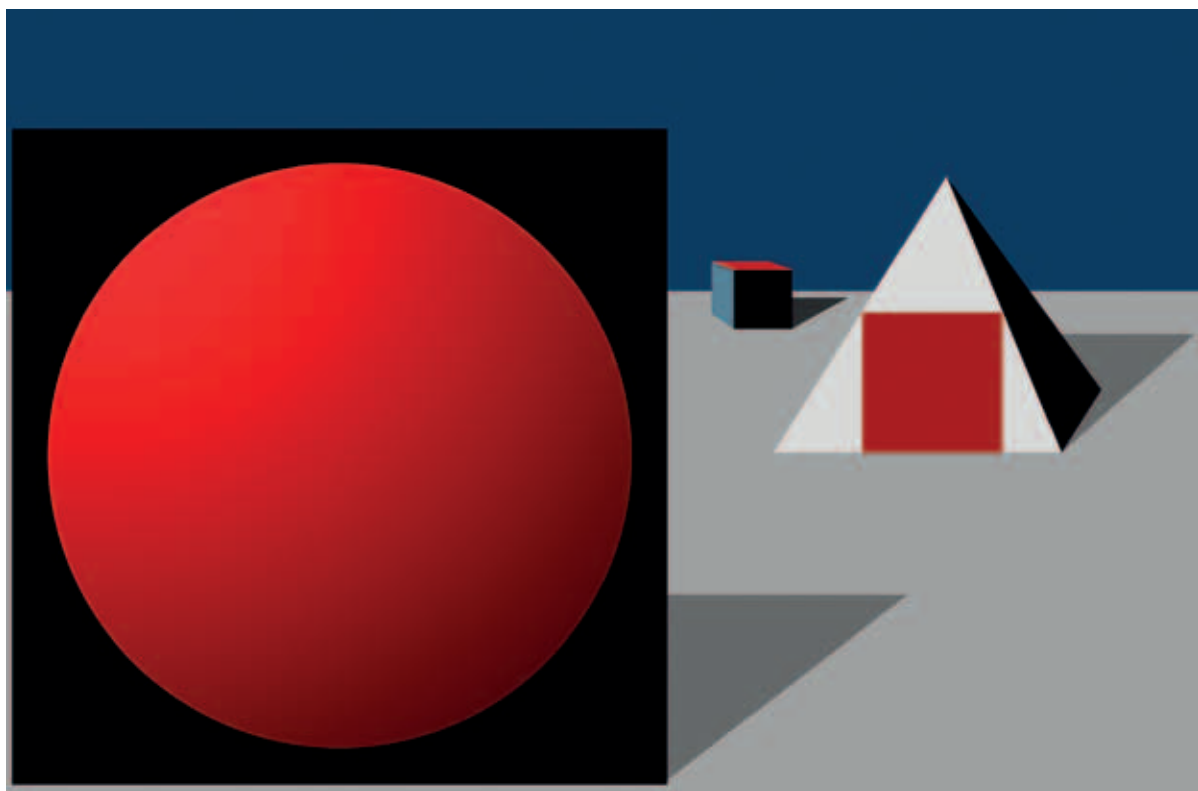

JOSEPH KÁDÁR, Le Dualisme (térgeometria – változó geometria), 2016, akril, vászon

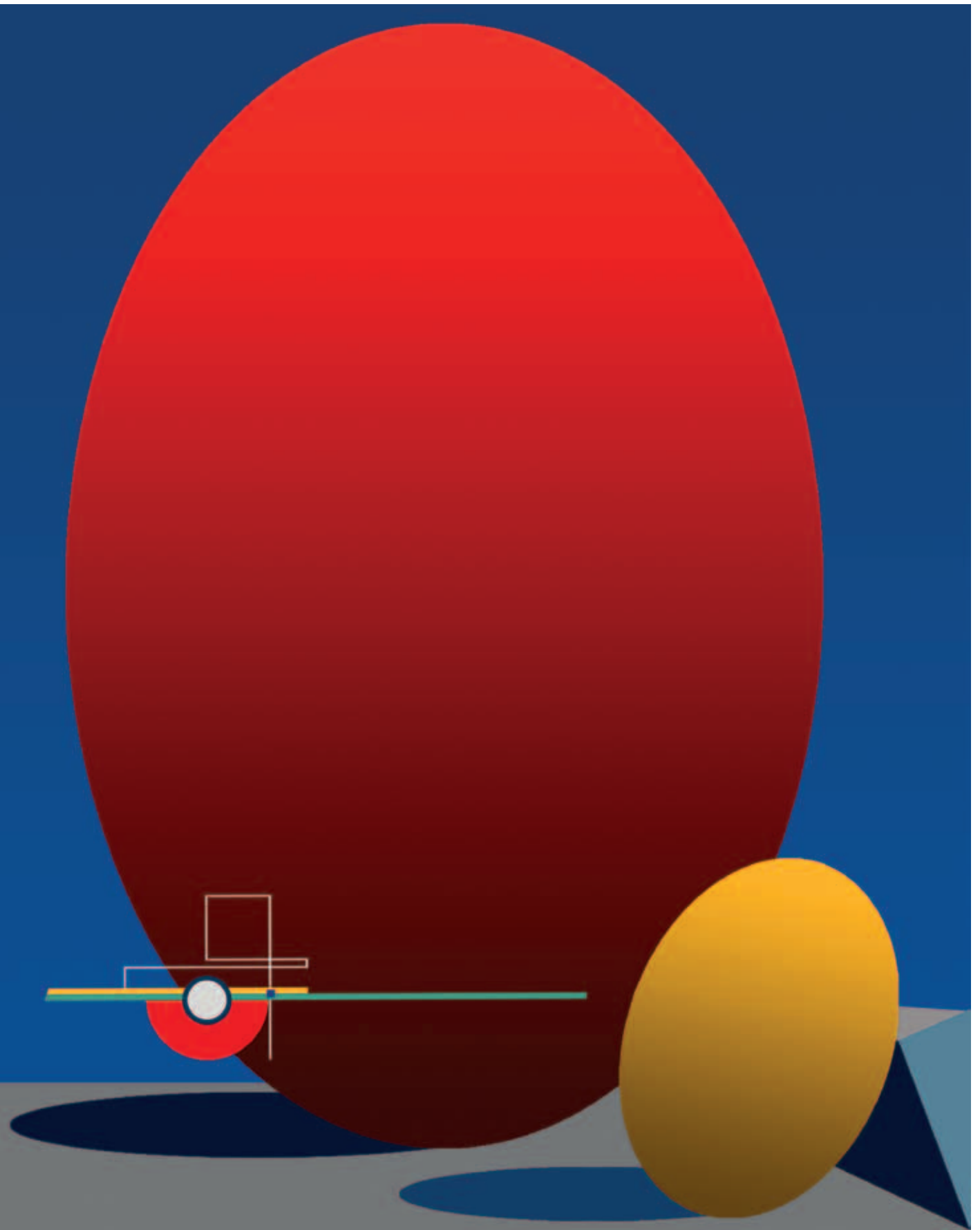

JOSEPH KÁDÁR, Áttört formák, 2007, akril, vászon;
Áttört forma, 2007, akril, vászon

JOSEPH KÁDÁR, *Térgeometria*, 2007, akril, vászon;
Dualité (térgeometria-térgeometria), 2017, akril, vászon

JOSEPH KÁDÁR, Térgeometria, 2017, akril, vászon